

İSVEÇ KRALI XII. KARL'IN OSMANLI DEVLETİ'NDE İKÂMETİNİN BOĞDAN'A ETKİSİ VE NİKOLAOS MAVROKORDATOS*

*Mahmut Halef CEVRİOĞLU***

ÖZ

İsveç Kralı XII. Karl'ın memleketinden yıllarca uzakta geçen savaşlarla ve maceralarla dolu hayatı kuşaklar boyu tarihçilerin ilgisini çekmiş, hatta Türkiye'den de Ahmet Refik Altınay ve Akdes Nimet Kurat gibi araştırmacılar da bu konuda çalışmışlardır. Ancak yine de dönemin Tuna Voyvodalıkları (Eflak-Boğdan) ile Bender'deki İsveç ordugâhı arasında olan bitenler yeterince bu ilgiden nasiplenememiştir. Bu sebeple mevcut çalışma Boğdan Prensi Nikolaos Mavrokordatos ile Bender'deki İsveç idaresi arasında cereyan eden muhaberat ve münasebata odaklanacaktır. Dönemin diplomatik belgeleri (Hurmuzaki tarafından yayınlanmış olanlar ile birlikte) bu ilişkiyi muayene etmek için fırsat tanımaktayken, XVIII. asrın Batı Avrupa gazeteleri de İsveç Kralının Osmanlı Devleti'ndeki ikametine ilişkin bir kronoloji izlemek adına zemin hazırlamaktadır. Bu açıdan Prens Mavrokordatos'un yazışmaları, Boğdan Prensiğine (Voyvodalığına) ve İsveç ordugâhına dair haberlerle birlikte değerlendirilecektir.

Anahtar Sözcükler: Sultan III. Ahmed, İsveç, XII. Karl, Demirbaş Şarl, Osmanlı-İsveç ilişkileri, Nikolaos Mavrokordatos, Boğdan

THE EFFECTS OF SWEDISH KING CHARLES XII'S REFUGE AT THE OTTOMAN EMPIRE IN MOLDAVIA AND NICOLAOS MAUROCORDATOS

ABSTRACT

Life and deeds of the Swedish King Charles XII have attracted historians' attention since the eighteenth century. Turkish-language monographs in the first half of the twentieth century by authors such as Altınay and Kurat also unveiled the King's

* *Gönderim Tarihi: 22.08.2020. Kabul Tarihi: 05.09.2020.*

** *Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Tarih Bölümü, İZMİR. halefcevrioglu@gmail.com ORCID: 0000-0002-0079-8134. Bu vesileyle YUDAB-Balkan Çalışmaları kapsamında, Avusturya Devlet Arşivleri'nde (Viyana) araştırma yapmamı mümkün kılan YÖK'e (Yükseköğretim Kurulu) ve süreçte yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Cahit Telci (İzmir), Prof. Dr. Claudia Römer (Viyana) ve Dr. Özgür Kolçak'a (İstanbul) teşekkürlerimi arz ederim. Keza isabetli eleştiri, yorum ve önerileriyle bu çalışmaya büyük katkı sağlamış olan hakemlere de minnettarım.*

years in the Ottoman Empire for a good deal. Accordingly, the contacts between the Ottoman administration in Istanbul and the Swedish camp at Bender are relatively well-known. However, the relationship of the Swedish King with the Danubian principalities of the time needs further investigation. Therefore, the present study aims at highlighting the dynamics of the conduct between the Moldavian Prince Nicolaos Maurocordatos and the Swedish Royal administration at Bender. The coeval documents preserved in various European archives, and published by E. Hurmuzaki, offer an excellent opportunity to examine this relationship. Furthermore, the Western European newspapers of the era similarly provide an uninterrupted basis of data to build the chronology of the Swedish King's sojourn in the Ottoman Empire. Hence, the study employs the correspondence of Prince Maurocordatos, and the newspaper accounts about the Moldavian Principality and the Swedish camp in general.

Keywords: Sultan Ahmed III, Sweden, Charles XII, Ottoman-Swedish Relations, Nicolaos Maurocordatos, Moldavia

Giriş

İsveç Kralı XII. Karl'ın (1682-1718), ya da Türkçe literatürde daha çok bilinen adıyla Demirbaş Şarl'ın macera dolu hayatı XVIII. yüzyıldan başlayarak defalarca mercek altına alınmışsa da, kralın Osmanlı toprağında geçirdiği yıllar (1709-1714) yirminci asra kadar nispeten karanlıkta kalmıştır. Nihayetinde XII. Karl'ın bir Avrupa monarkı olması ve kendisine olan ilginin daha çok İsveç Krallığı'nın Avrupa devletleri ya da Rusya tarihiyle kesişen noktalarda yoğunlaşması bu ihmalin asli sebepleriyle, Avrupalı araştırmacıların Türkçeye hâkim olmaması da ayrıca bir zorluk teşkil etmiştir. Her ne kadar İsveçli araştırmacıların XX. yüzyıl başında Osmanlı arşiv belgelerinden bu konuyu çalışmak için başarısız bir teşebbüsü olmuşsa da,¹ ancak Ahmet Refik Altınay² ve Akdes Nimet Kurat³ gibi isimlerin konuya el atmasıyla XII. Karl'ın Bender günleri gerek Osmanlı arşiv belgelerine gerek vekayinamelere dayanarak başarıyla işlenmiştir.

XII. Karl'ın Osmanlı topraklarındaki macerası böylece bir asır öncesine göre artık çok daha iyi bilinmekteyse de, mevzubahis döneme ait yerli ve yabancı çalışmaların ekserisi kralın Stockholm, Bender ve İstanbul arasında çok taraflı çıkar şebekesini incelemiştir. Ayrıca, daha geniş çerçevede kralın Rus Çarı, Kırım Hanı,⁴ Kazaklar⁵ ve Erdel asileriyle⁶ olan ilişkileri de akademik

¹ Gunnar Jarring, "Fredrik R Martin", *Svensk Biografiskt Lexikon, II, B. 25* (1985-1987), s. 192.

² Ahmet Refik, *Memalik-i Osmaniye'de Demirbaş Şarl*, İstanbul H. 1332. Altınay'ın bu çalışması Latin harflerine de aktarılmıştır, bkz. Bülent Arı, haz. *Memalik-i Osmaniye'de Demirbaş Şarl*, İstanbul 2015.

³ Akdes Nimet Kurat, *İsveç Kralı XII. Karl'ın Türkiye'de Kalışı ve Bu Sıralarda Osmanlı İmparatorluğu*, İstanbul 1943.

⁴ Kırım Hanı'nın İsveç'in destek talebine Sultan'dan izin çıkmadığı için ret cevabı verdiği mektubu da içeren 1709 öncesi Osmanlı-İsveç ilişkilerine odaklanan kapsamlı bir çalışma için, Sven A. Nilsson, "De svensk-turkiska förbindelserna före Poltava", *Scandia*, 22 (2), 1953, 113-163, s. 161.

ilgiye mazhar olmuştur. Ancak, özellikle yerli akademik yazında İsveç ordu-gâhının doğrudan komşusu olan Boğdan Voyvodalığı bu açıdan hak ettiği ilgiyi görmemiştir. Hâlbuki XII. Karl'ın Osmanlılara ilticası ardından (1709) Boğdan arazisi ve voyvodalık (prenslük) makamı doğrudan (ve hızlı) bir değişim sürecine girmişti. Mevcut çalışma, İsveç Kralının akıbeti, Osmanlı günlük siyaseti ya da Osmanlı-İsveç ilişkilerinden ziyade, XII. Karl'ın Boğdan sınırına ilticasının siyasi (ve kısmen toplumsal) boyutuna odaklanmayı amaçlamaktadır. Bu sırada Prens Nikolaos Mavrokordatos'u da merkezi karakterlerden biri olarak ele alacaktır.

1709 ve 1713 yılları arasında İsveç Krallığı-Boğdan Voyvodalığı ilişkilerini tahlil edecek olan çalışma, iki aslî kaynak grubuna dayanmaktadır: bunlardan ilki dönemin Felemenk ve Fransız gazeteleridir ki, sundukları düzenli ve sistematik bilgiye rağmen şimdiye kadar göz ardı edilegelmişlerdir.⁷ İkinci kaynak grubunu ise daha ziyade arşiv malzemesi teşkil etmektedir: (İsveç askerlerinin tutmuş olduğu ve geçtiğimiz asırda neşredilmiş olan) günlükler; Doğu Avrupa'daki kimi diplomatik temsilci ve haber kaynaklarının Rusya ile ilgili Viyana Sarayı'na (*Hofburg*) ulaştırmış oldukları haberlerin ve mektupların asılları yahut suretleri; Osmanlı arşivinde mahfuz maliye ve divan kalemlerine ait belgeler; bilhassa İstanbul'dan yollanan diplomatik raporlar ve Boğdan Prensinin (Voyvodasının) teati etmiş olduğu mektuplar ki bu son iki grubu genel itibarıyla Iorga ve Hurmuzaki'nin neşriyatında bulmaktayız.⁸ Dönemin vekayinuislerinin sağladığı bilgi ise, çalışılan coğrafyaya dair arşiv malzemesi ve gazete haberleri kadar tatmin edici bilgi sunamadığından ötürü Osmanlı kroniklerinden yeterince istifade etmek mümkün olmamıştır. Nihayetinde gazeteler ve arşiv kaynakları ışığında bir Osmanlı haraçgüzârı olan Boğdan Prenslığının, XVIII. yy. Doğu Avrupa siyasetinden ne derece etkilendiği ve bu etkiye Osmanlı merkezi idaresinin nasıl tepkiler geliştirdiğini gözlemek mümkün olacaktır.

⁵ Alfred Jensen, *Mazepa: historiska bilder från Ukraina och Karl XII:s dagar*, Lund 1909.

⁶ Ulrike Tischler-Hofer, "Karl XII. von Schweden und Ferenc II. Rákóczi zu Gast im Osmanischen Reich: Spuren wechsellöblicher Kulturbeziehungen und theoretisch-methodische Überlegungen zum Einfluss provinzieller Milieus auf den Umgang mit Geschichte", *Banatica*, 25, 2015, 211-241.

⁷ Doğu Avrupa'da vuku bulan gelişmelerin Batı Avrupa'ya ne derece sıhatle yansıdığı şüpheli gözüktüğü de, literatürde bu erken dönem gazetelerin yayıncıları tarafından haberlerin doğruluğuna özenle dikkat edilerek basıldığına işaret edilmiştir, Arthur der Weduwen, *Dutch and Flemish Newspapers of the Seventeenth Century, 1618-1700 Volume 1*, Leiden-Boston 2017, s.70. Şahsi kanaatim ise, gelişmelerin sıhhati söz konusu olduğunda gazetelerin basıldığı yerden ziyade haberlerinin geldiği yerlerin (bu çalışma için ekserisi Doğu Avrupa şehirleri) önem arz ettiği ve bundan ötürü de gazete haberlerindeki doğruluk payının elçi raporlarından çok da farklı bir gözle değerlendirmeyeceğidir.

⁸ Iorga ve Hurmuzaki'nin ilgili belge koleksiyonları tam künye olarak kaynakçada belirtilmiştir.

1. XII. Karl'ın İlticası (1709)

Karlofça Anlaşması (1699) ne yazık ki Doğu Avrupa'ya huzur getirememişti. Osmanlı İmparatorluğu nihayetinde 1683'ten beri amansızca sürmekte olan savaşın yıkıcı etkilerinden kurtulabilmiş ve kısmen kendini yeniden yapılandırabilmiş olsa da,⁹ Lehistan ve Rusya (Moskova Devleti) gibi düşmanları hâlâ sahaya asker sürüyorlardı. Ancak Rus ve Leh ordularının bu sefer hedefleri güneyde değil, genç Kral XII. Karl'ın yönetmekte olduğu İsveç Krallığının bulunduğu kuzeydeydi. Rusya'nın Karadeniz'de olduğu şekilde Baltık Denizi'nde de ticarete dâhil ve hâkim olma isteği, İsveç ile mücadelesini kaçınılmaz kılıyordu.¹⁰ Çar Büyük Petro'nun hâkimiyeti altında Ruslar ve müttefikleri (Saksonya, Lehistan, Danimarka), Kuzey ve Doğu Avrupa'yı yirmi yıl kadar kavuracak olan ateşi 1700 yılında yakmışlardı ki¹¹ bundan dolayı olarak Osmanlı Devleti de etkilenecekti.

XVIII. yüzyılın ilk yıllarında elde etmiş olduğu zaferler XII. Karl'ı belki de döneminin en şanlı ve özgüveni en yüksek kralı hâline getirmişti. Rusya'ya ve Lehistan'a karşı giriştiği muharebelerde kazandığı zaferler, kısa sürede İsveç'e Doğu Baltık'ta sağlam bir köprübaşı temin etti ve Karl'ı sadece kendi ülkesinin kaderini değil, Lehistan'inkini de tayin eden bir konuma yükseltti: 1707'de Kral XII. Karl müttefikleri Stanislav Leşçinski'yi (Stanisław Leszczyński, 1677-1766) Lehistan'a kral seçtirmiş ve burayı sonraki seferleri için bir üs hâline getirmişti. Harekât için böylece elde etmiş olduğu bu suhulet ve Rusya ordusunun sürekli İsveç'in Baltık yerleşimlerini taciz etmesi, nihayetinde XII. Karl'ı Ruslarla daha ciddi ilgilenmeye itti. Rus Çarı Petro'ya bir darbe indirmek adına kralın, kendisine destek olan Leh kıtaları ve bir diğer müttefikleri Kazak Hatmanı Mazeppa ile birlikte İsveç ordusunu Rusya seferine çıkarmaktan başka çaresi kalmamıştı.¹²

Akabinde yaşananlar ne yazık ki XII. Karl'ın hiç de beklediği gibi değildi. Düşman toprağında savaşmanın ve acımasız Rus kışının İsveç ordusu üzerindeki ağır etkileri XII. Karl'ı gittikçe kötüleşen bir konuma soktu. 8 Temmuz 1709'da İsveç ordusu Petro'nun askerleri karşısında kesin bir mağlubiyet yaşadı (Poltava Muharebesi). XII. Karl geri çekilmekte olan ordusuyla daha sonra tekrar birleşmek ümidiyle meydana hızla uzaklaştı ve en yakındaki tarafsız bölgeye, yani Osmanlı topraklarına iltica etti. Öyle gözüküyor ki bu bilgiyi Osmanlı merkezine ilk ulaştıranlardan biri de, İstanbul'daki kendi kapıkethüdasına 22 Temmuz'da mektup yazıp gelişmeyi haber veren Boğdan Voyvodası Mihai Racovica olmuştu.¹³

⁹ Ömer Gezer, *Kale ve Nefer: Habsburg Serhaddinde Osmanlı Askeri Gücü (1699-1715)*, İstanbul 2020, s. 14.

¹⁰ Walter Hubatsch, *Das Zeitalter des Absolutismus 1600-1789*, Braunschweig 1975, s. 146.

¹¹ G. W. van der Meiden, *Rivalen in roem: Peter de Grote & Karel XII*, Amsterdam 1996, s. 31, 35.

¹² Åsa Karlsson, "Karl XII", *Karolinska förbundets årsbok*, 2003, 32-65, s. 50-52.

¹³ Gemil Tahsin, *Relatiile Tarilor Romane cu Poarta Otomana in Documente Turcești: 1601-1712*, Bükreş 1984, 490-491. Racovica'nın voyvodalığı Nisan 1709'ta yenilenmişti, *BOA*

Harita 1: Karadeniz ve Çevresi

İsveç Kralı ve ana ordudan ayırıp beraberinde getirmiş olduğu görece küçük kıtalar (yaklaşık 400 İsveçli ve 4000 Kazak)¹⁴ Osmanlı toprağına Özü civarında Bug (Aksu) Nehri'ni geçerek girmişler ve daha da ilerleyip Özü Eyaleti'nin bu dönemde askeri açıdan en önemli yerleşimi olan Bender'e geçmişlerdi. İsveç Kralı ve maiyeti öncelikle Vali Yusuf Paşa tarafından Bender'in içinde ağırlandırılmış, ancak kısa süre sonra İsveçliler istihkâmın dışında, Dniester (Turla) kenarında kendi ordugâhlarını kurmaya karar vermişlerdi. Dönemin Fransız gazetesi (*Gazette*), serhatteki stratejik konumundan ötürü birkaç yıl önce enikonu tahkim edilmiş olan Bender'in karşısında artık Osmanlılar tarafından tedarik edilmiş olan çadırlardan müteşekkil bir kamp olduğunu yazmaktaydı. Elbette bu çadırlar arasında XII. Karl'a verilmiş olan otak en şaşaalı olandı. Haberin devamında Osmanlı idaresinin İsveçli mültecileri taltif etmek için hiç bir zahmetten kaçınmadığı belirtilmiş ve keza Osmanlı Sultanı da (III. Ahmed, h. 1703-1730), İsveç Kralının müttefiki olan Kazak Hatmanı Ivan Mazeppa'yı Ruslara teslim etmediği için övülmüştü.¹⁵

Bu sırada XII. Karl'ın niyeti ise şu doğrultuydu: her ne kadar İsveç ordusu mağlup edilmişse de, İsveç'teki hükümet ve Lehli müttefiki Kral Stanislav belki de hâlâ planları için faydalı olabilirlerdi. Bu yüzden XII. Karl bir süvari birliğini Boğdan üzerinden Lehistan'a yollayarak oradaki destekçileriyle irtibat kurmak istemişti. İşte bu teşebbüs bağlamında Mihail Racovica'nın

[Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, Bundan sonra BOA], AE. SAMD.III [Ali Emiri, Sultan Ahmed III], 112-11066: "Boğdan Voyvodalığı mutasarrıfı olan Mihail Voyvoda'ya kemâkan ibka ve mukarrer kılınmış, 9 S[after] [1]121 [20 Nisan 1709]".

¹⁴ Alfred Jensen, *Mazeppa*, s. 155.

¹⁵ *Gazette*, 1709, No 4, 2 Novembre 1709, s. 517-518 (De Hambourg, le 15 Octobre 1709): "Il estoit campé près de Bender, sous des tentes que les Turcs avoient fournies a ses troupes, & une magnifique pour sa persone. Bender est une place pers [sic] de la Mer Noire, que les Turcs avoient fortifiée depuis peu d'années, à cause qu'elle est près de la frontiere. Le General Meyerfeldt témoigne qu'on ne peut assez louer les soins que le Grand Seigneur avoit pris pour faire donner toutes sortes d'assistances au Roy de Suède..."

idaresi altındaki Boğdan Voyvodalığı, İsveç Kralının Osmanlı Devleti'ne ilticasının ilk somut etkisini tecrübe edecekti.

Mevzubahis süvari birliği harekâtı, XII. Karl'ın Bender'de ordugâh kurmasından kısa bir süre sonra gerçekleşmişti. Yine de İsveç ordusunun dağılmasıyla Ruslar gerek Lehistan'a gerekse Kuzey Avrupa'ya çıkan ana yollara çoktan hâkim konuma gelmişlerdi. Bu da herhangi bir İsveç harekâtına imkân tanınmayacağı anlamına gelmekteydi. Şöyle ki, Kasım 1709'da Kiev'den gelen haberler "Kropotov isimli bir Rus tugayı[nın], Kamaniçe-Podolya'daki Czernowitz'te, Bender'den Lehistan'a geçmeye çalışan 600 askerlik bir İsveç birliğinin yolunu kestiği, bunların yarısını esir alıp kalanları katlettiği" doğrultusundaydı.¹⁶ Bu acı gelişme bir süre için XII. Karl'ın herhangi başka bir plan yapmasını olanaksız kılmıştı.

2. Nikolaos Mavrokordatos, Boğdan Voyvodası (1710)

Gazete haberiyle takriben aynı vakitlerde bu gelişmeler İstanbul'da da yankı bulmuştu: İstanbul'daki Venedik temsilcisi Lorenzo Tiepolo 18 Kasım 1709 tarihli raporunda (*dispaccio*/dispeç), Boğdan Prensi Mihai Racovica'nın Rus birliklerinin Boğdan içine girmesine ve Bender'den Lehistan'a bir yol bulmaya çalışan İsveç-Kazak birliklerinin katledilmesine kasıtlı olarak izin verdiğini belirtiyordu. Bu yüzden de, diye devam ediyordu Tiepolo, Boğdan Prensi Racovica Rus lehtarı olmakla itham edilip voyvodalıktan azledilmişti.¹⁷ Fransız *Gazette*'i daha da ayrıntıya inerek Racovica'nın zincire vurulup ailesiyle birlikte İstanbul'a getirildiğini yazmaktaydı. Gazete her ne kadar İsveç-Kazak birliklerine yönelik bir Rus akınından bahsetmese de, "Prens Racovica'nın Ruslara karşı fazlaca meyilli" olduğunu yazmıştı.

Dönemin Osmanlı kayıtlarında bu prenslik değişimine dair bilgi bulmak mümkünse de, kayıtlar herhangi bir ihanet iddiasına yönelik veri sunmamaktadır. 1709 Ağustos ayı civarı Boğdan haracını almak için yollanmış olan Selam Ağası İbrahim'e, yerel boyarlar ve hatmandan (ataman) destek alarak Mihai Racovica'yı zapt etmesi, malına el koyması ve İstanbul'a göndermesi emredilmişti. Ayrıca, yeni bir voyvoda atanana kadar da geçici olarak Boğdan boyarlarından birinin voyvodalık makamına vekâleten oturması öngörülmüştü.¹⁸

¹⁶ *Oprechte Haerlemsche Donderdaegse Courant*, 1710, No: I, 2 January 1710 (Moscou den 17 November): "Van Kiof wert geconfermeert, dat een Muscovise Brigadier, Cropotof genaemt, te Czernowitz by Caminieck Podolsky 600 Sweden, die van Bender na Polen tot het Crassaus Corps gingen, aengetroffen, geslagen, 300 gevangen bekomen en de rest neergemaect heeft".

¹⁷ Eudoxiu Hurmuzaki (Ed.), *Documente privitoare la Istoria Românilor: Volumul IX, Partea I (1650-1747)*, Bükreş 1897, s. 445-446.

¹⁸ *BOA*, C. [Cevdet], MTZ 7-303 ve C. HR. 71-3505. Silahdar tarihinde Voyvoda Mihai'nin kasten Ruslara haber uçurup akın yaptırdığı, ihanet ithamına binaen ceza olarak da önce Bender'a ardından İstanbul'a getirilip Yedikule'ye hapsedildiği not edilmiştir, Mehmet Topal, *Silahdâr Fındıklı Mehmed Ağâ, Nusretnâme Tahlil ve Metin (1106-1133/1695-1721)*, Marmara Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2001, s. 722.

Boğdan'a varması beklenen yeni voyvoda, meşhur Baş Tercüman Aleksander Mavrokordatos'un oğlu olan Divan Tercümanı Nikolaos Mavrokordatos olmuştu. Burada belki de Boğdan halkı için önemli olan, kendi boyarlarından birinin sadece vekâleten yeni voyvodayı beklerken, Divan'ın tercihinin Mavrokordatoslardan, yani İstanbul Rumu bir aileden yana olmasıydı. Ailenin önemine dikkat çekmek adına, yeni voyvodanın "henüz yirmi yaşında dahi olmayan" kardeşinin de (Giannakis) Baş Tercümanlık makamına getirildiğine,¹⁹ böylece ailenin bu pozisyonu elde eden üçüncü erkek üyesi olduğunu değinebiliriz.

Boğdan Voyvodası olarak yeni vazifesini devraldığı sırada Nikolaos Mavrokordatos otuz yaşında, Osmanlı idaresinin güvenilir ve entelektüel memurlarından biriydi. Ana dili olan Rumcanın yanı sıra Türkçe, Latince, Arapça, Farsça, Fransızca ve İtalyanca da biliyordu. Babasının nüfuzu kadar kendi okumuşluğundan da olacak ki Nikolaos 1698'den beri Divan (Baş) Tercümanı olarak hizmet etmekteydi. 1709'da Boğdan Prensi Racovica azledildiğinde, Nikolaos Mavrokordatos'a voyvodalık hilatı 29 Kasım'da inayet edilmiş ve yeni prens 25 Ocak 1710'da Boğdan'ın başkenti Yaş'ta vazifeye başlamıştı.²⁰ Osmanlı bürokrasisinin Rum bir üyesi olmasından ve İstanbul'da kuvvetli ailevi ve sosyal bağları bulunmasından ötürü olacak ki Osmanlı idaresi bu ikinci kuşak Mavrokordatos'un sadakatının Eflak-Boğdan'daki herhangi bir yerel ayandan (*boyar*) daha kolay temin edilebileceğini düşünmüştü. Nikolaos'un Rum olması Boğdan'ın ağırlıklı olarak Ortodoks olan nüfusla aynı dini hassasiyetleri taşımasında kolaylık sağlarken, bölgenin dilini bilmemesi ve yerel aristokratlarla ilişkisi olmaması da gerektiğinde Divan'dan gelecek herhangi bir müdahaleye karşı prensi daha hassas hale getirecekti.

Makamına geçtiğinde Nikolaos Mavrokordatos Yaş ve Bender arasında sağlıklı bir ilişki kurmaya çabalamıştır: Bender'deki İsveç ordugâhıyla tesis ettiği irtibata kanıt sunan mektupları, Mavrokordatos'un mütevazı itaatkârlığı ve yardımseverliğiyle bezelidir. Özellikle de makamdaki ilk yılında (1710) Mavrokordatos, iki yüz kilometre ötedeki İsveç Kralıyla iyi bir ilişki kurabilmiş gibi durmaktadır. Voyvodanın Bender'deki İsveç memurlarına ve XII. Karl'a yolladığı neşredilmiş mektupları, müteaddit sadakat takdimlerini ve rakiplerinin kendi aleyhindeki karalama propagandalarına kulak asmamasına yönelik krala ricalarını ihtiva etmektedir.²¹ Kısa süre içinde de zaten Mavrokordatos'un kaygılarının çok da yersiz olmadığı ortaya çıkacaktı. Ancak, Mavrokordatos'un değişken talihine odaklanmadan önce İsveç Kralının durumunu tekrar değerlendirelim.

¹⁹ *Gazette*, 1710, s. 44.

²⁰ A. Sturdza, *L'Europe orientale et le role historique des Maurocordato 1660-1832*, Paris 1913, s. 93-98.

²¹ N. Iorga, *Scrisori Domnești din Arhivele dela Stockholm*, Bükreş 1929, s. 21-22; Eudoxiu Hurmuzaki, a.g.e., s. 448-449.

Aralık 1709'da Bender'den Viyana'ya ulaşan casus raporları, İsveç Kralının üçü general olmak üzere yaklaşık beş yüz İsveç askeriyile ordugâhında kaldığını yazmaktaydı. Günde 850 *ecu* almakta olan krala, Sultan III. Ahmed'in bir milyon akçe peşinen inamda bulunmuş olduğu ve bir milyonun daha yolda olduğu yazılmaktaydı.²² Ayrıca, kendi askerleriyle üç yüz kadar Kazak süvarisinin de Boğdan'ın başşehri Yaş'ta konuşlandırıldığı belirtilmişti.²³

Lakin XII. Karl'la ilişkilendirilmesi gereken tüm askerler bu kadar değildi. İsveç Kralının göndermiş olduğu süvari birliği Lehistan'daki destekçileri (Ağustos ayında azledilmiş olan sabık kral) Stanislav ile birleşmeyi başaramayınca eski Kral Stanislav, generali Potocki'yi bir miktar Leh askeriyile Macaristan üzerinden Bender'e göndermiş ve ordugâhtaki karmaşayı daha da artırmıştı. Bir noktada Bender'in 10.000'den fazla asker barındırdığı rivayet edilmekteydi ki, merkezde İsveç askerleri, etrafında Zaporog Kazakları ile Leh birlikleri ve çeperde ise Tatarlar yer almaktaydı.²⁴

İsveç ordusundan bir askerinin hatıratında anlattıkları uyarınca, 1710 senesinin büyük kısmında bu kalabalık birliklerin Boğdan topraklarında başıboş gezmiş olmaları söz konusuydu. Bu asker, Haziran ayında "Lehlilerin belki de biraz fazla özgürce davranıp" Boğdan kırsalında taşkınlık yaptığını yazmaktaydı.²⁵ Her ne kadar hatırat yazarı tafsilata inmese de, Leh-Kazak birliklerinin yerel halktan parayla değil de kaba kuvvetle erzak aldığını, Boğdanlıların da bu durumdan çokça rahatsız olduklarını çıkarabiliriz. Her ne kadar Voyvoda Mavrokordatos misafirperver çehresini yitirmemiş ve taşkınlık yapanları cezalandırmaktan kendini alıkoymuş ise de, bu husustaki şikâyetini Bender valisine yönlendirmekten geri durmamıştı.²⁶ Valinin cevabının ne doğrultuda olduğunu bilemesek de, şu gerçeğin altını çizmekte fayda var: Boğdan

²² [Österreichisches Staatsarchiv] *OeStA*, [Haus- Hof- und Staatsarchiv] *HHStA*, Russland I, 21 Russica (1710), Faszikel 1, v. 24a (Kral August'un Bender'deki hususi elçisinin gönderdiği raporun sureti, Aralık 1709)

²³ *OeStA*, *HHStA*, Russland I, 21 Russica (1710), Faszikel 1, v. 31 (23 Decembris 1709): "... daß der König von Schweden noch in Bender, und das in Jassi auch Schweden und Zaporowen 300 Man sich befinden, und waren bei ihnen von vornehmenden Zaporowischen Kosacken, der Koszowoy Koska, der Tezylucische Obristen und noch ein anderer, welchen er aber nicht kenne..."

²⁴ A. Stille, "Karl XII och Porten 1709-1714", Samuel Bring (ed.), *Karl XII till 200-Årsdagen av Hans Död*, Stockholm 1918, 339-412, s. 353. Osmanlı kayıtlarına göre ise bir yıl sonra (Aralık 1711) Potkalı ve Barabaş Kazaklarını kasten 3.000 süvarinin Boğdan toprağında, 2000 piyadenin ise Bender canibinde kışlayacağı belirtilmekteydi, *BOA*, AE.SAMD.III, 6667, s. 2. Ayrıca, Cevdet tasnifinden bu konuya ilişkin (ancak burada temas etmediğimiz) iki belgeyi Aleksandr Sereda yayınlamıştır, Aleksandr Sereda, "Perebuvaniya Kozatskogo Viys'ka v Girli Dnipro (za Osmans'ko-Turets'kim Dokumentom 1711 Roku)", *Ukraina v Tsentral'no-Shidniy Evropi*: 8, 2008, s. 337-350.

²⁵ Samuel E. Bring (Ed.), *E. H. Weismantells Dagbok 1709-1714*, Stockholm 1928, s. 73: "...und nun genossen wir solcher nach unseren Begehren: Diesen gantzen Monat rüreten wir unns nicht von der Stelle: doch hatten unser Pohlen sich allzuviel Freiheit genommen, und viele Exsesse in diesem Lande begangen..."

²⁶ Bring, *a.g.e.*, s. 74.

hududunda kışlayan Kazak askerlerinin 1710-1711 kış-bahar dönemi erzak masrafını (1760 esedî gurus) Osmanlı hazinesi zaten Boğdan cizyesinden ödemişti.²⁷ Kısaca Boğdan ahalisi dolaylı olarak bu askerlerin işlerini karşıladıkları gibi bir de serkeşlikleriyle başa çıkmak durumunda kalıyorlardı.

Sonbaharın gelişiyle, Boğdan taraflarında yani Osmanlı-Lehistan hududunda gezinen Leh-Kazak askerleri artık soğuktan etkilenmeye başlamışlardı. Bu güruha sığınak sağlamaktan ziyade bir nizam vermeyi amaçlamış olsa gerek, Mavrokordatos Leh süvarisinin Yaş'ın dışındaki arazide konaklamasını ve paralarıyla alışverişlerini yapmalarını buyurmuştu. Leh komutanı (*Starosta*) Grudzinski cevaben, şayet ödeme yapacaklarsa şehrin içinde kalmayı tercih ettiklerini söylemişti. Mavrokordatos bu ters cevabı dikkate almayıp kendi memurlarına, Leh süvarileri için taşrada kışlaklar ayarlamalarını emretti.²⁸ Prens in bu geri adım atmaz tavrı gerilimi daha da arttırdı.

Boğdan civarındaki İsveç ve tâbî askerlerinin ahvali böyleyken, Bender'deki XII. Karl ve İsveç idaresinin hedefi de bir şekilde Sultan Ahmed'i Ruslara karşı savaş açmaya ikna etmektir. Nihayetinde Kral XII. Karl İstanbul'daki temsilcileri Thomas Neugebauer ve Stanislas Poniatowski aracılığıyla bastırıp istediği sonucu elde edebilmişti. Detay vermek gerekirse kral temsilcileri vasıtasıyla, Ruslarla yakın zamanda sulh (Ocak 1710) yenilemiş olan Sadrazam Çorlulu Ali Paşa'nın aleyhine propaganda yürütmüş ve nihayetinde de sadrazamın azlini temin etmişti (Haziran 1710).²⁹ Osmanlı sadaretinde meydana gelen değişimin ardından Hasan Ağa isimli bir Osmanlı memurunun sorgulanması sonucu da ortaya çıkmıştı ki İstanbul'da mukim Rus Büyükelçi Piotr Andrieviç Tolstoy, azledilen Sadrazam Çorlulu Ali Paşa'nın sadareti (1706-1710) boyunca Osmanlı idari kademesine yüklü miktarda rüşvet dağıtmıştı. Ayrıca, iddiaya göre rüşvetin dağıtılışında kilit rol oynayan isim de o zamanlar Divan Tercümanı olan Nikolaos Mavrokordatos'tan başkası değildi. Haliyle bu durum prensin iktidarının sonu anlamına geliyordu: Bender'de Yusuf Paşa'ya giden bir emir Mavrokordatos'u makamından azletmesini buyuruyor, prens İstanbul'a geri çağırılıyordu. Boğdan Voyvodalığı 25 Kasım 1710'da Dimitri Kantemir'e verilmişti.³⁰

Rus lehtarî bir siyaset izlemiş olması iddialarıyla Mavrokordatos'un azledilmesinin ne kadar gerçeği yansıtmakta olduğu tartışmalıdır. Zira yukarıda

²⁷ BOA, İE. HR [9] 892: "Fi Gurre-i R[ebülevvel] 1123 [19 Nisan 1711]: ... bera-yı mekulat-ı taife-i Kazak-ı Topkalı ve Barabaş tabi-i Kral-ı İsveç der varoş-ı Kal'a-yı Bender ..." olarak tanımlanan ödemede gurus 160 akçeden hesaplandığından ötürü meblağ 281.600 akçeye denk gelmektedir.

²⁸ Samuel E. Bring (ed.), *a.g.e.*, s. 78.

²⁹ Akdes Nimet Kurat, *Prut Seferi ve Barışı 1123 (1711)*, C: 1, Ankara 1951, s. 133-138.

³⁰ *OeStA, HHStA*, Russland I, 21 Russica (1710), Faszikel 3, v. 176a (19 Dezerember 1710); Hurmuzaki, *a.g.e.*, s. 450 (Venedik balyosu Mocenigo'nun 27 Kasım 1710 tarihli dispeçi). Osmanlı kayıtlarına Aralık ayında makamına yeni atanan Dimitri Kantemir'in (*Dimitraşko*) "ağırlığının" rahatça ardından Boğdan'a gelmesi için hükümler yerel yöneticilere ahkâm yazıldığını görmekteyiz, BOA, A.DVNŞŞKT.d 58, s. 109.

belirtildiği üzere Prens zaten aleyhinde bir karalama kampanyası yürütülmesinden çekinmekteydi. Dönemin şikâyet defterinde gördüğümüz kadarıyla Osmanlı idaresinin prensi rüşvet ya da ihanet lafzını kullanarak değil de genel geçer azil sebeplerinden biri olan “halka zulüm” isnadıyla makamından alması da bu duruma işaret eder gibidir.³¹ Nihayetinde Mavrokordatos’un azli, İsveç Kralını tatmin etmek adına Haziran 1710’da Ruslarla yenilenen sulhtan ötürü prensin günah keçilerinden biri seçilmiş olabileceğiyle açıklanabilir. Bu çerçeveden bakıldığında prensin makamından alınması bir zaruret haline de gelmişti: 18 Kasım 1710’da Osmanlı idaresinin Divan’da aldığı kararı müteakip ayın 20’sinde Ruslara savaş ilan edilmişti. Kararın alınmasında, İstanbul’da yer alan Kırım-Fransa-İsveç eksenli bir çıkar gurubunun etkili olduğu not edilmiştir.³² Viyana’ya ulaşan raporda Osmanlı idaresini İsveç’e tam destek vermekten alıkoyma adına dağıtılmış Rus rüşvetleri gündeme getiriliyor ve 1709’da Boğdan arazisi üzerinde İsveç’e bağlı askerlerin katledilmiş olmasının da savaş sebebi sayıldığı belirtiliyordu. Harp ilanının ardından Osmanlı idaresinin İsveç Kralına on bin altın (*ducat*) gönderdiğine ve yeni Boğdan Prensine (Dimitri Kantemir) İsveç askerlerine ulaştırması için erzak ve yem temin etmesi emri verildiğine de işaret edilmiştir.³³

Ardından vuku bulan gelişmeler zaten tarihyazımında iyi bilinen meşhur 1711 Prut Seferi’dir.³⁴ Rus ordusu Osmanlı-Tatar birlikleri tarafından çembere alınmasına rağmen Çar Petro’nun bir şekilde kılına zarar gelmeden ateşkes imzalamayı başarıp eve döndüğü bu harekâtın, Boğdan açısından şöyle bir etkisi olmuştu: yeni atanmış olan Boğdan Prensine Dimitri Kantemir, sefer sırasında Rus tarafına geçmişti. Kısaca Osmanlıların korktuğu senaryo Nikolaos Mavrokordatos değil de, ironik şekilde Boğdan’ın taraf değiştirme ihtimalini ortadan kaldırmak adına prens ilan edilmiş olan Dimitri Kantemir tarafından sahnelenmişti.

³¹ *BOA*, Atık Şikâyet Defteri [A.DVNŞSKT.d] 58, s. 112 (Kasım-Aralık 1710): “Vilayet-i Boğdan boyarları ve hatmanı ve serdar ve sair bellü-başlılarına hüküm ki, Boğdan Voyvodası Nikolay Voyvoda’nın re’aya-yı Boğdan’a zulm ve te’addisinden niceleri terk-i vatan eyledikleri istima’ olunmağla mezburun azli iktiza ve Asitane-i Sa’adetime ihzarı lazım gelmeğün...”

³² *OeStA*, *HHStA*, Russland I, 21 Russica (1710), Faszikel 3, v. 175a (19 Dezember 1710): “unterm 29ten Novembris jüngsthin gleichfalls durch eignen Courier die ohnerwarthete Nachricht erhalten, das dem 18ten dito der Krieg von der Porten gegen Moscow und auff Häftigges Antreiben des nachher Konstantinopel bewessen gewesten Tartar-Haans, des König in Schweden, der dem Stanislaos anhängenden Polen und benandtlich des Generals Poniatowski und Palatino von Kiow vor allem aber des Französischen Gesandten Desalleurs in Divan geschlossen und dem 20ten darauf mit allen gewöhnlichen solenniteten öffentlich verkündet- und ausgerufen worden.”

³³ *OeStA*, *HHStA*, Russland I, 21 Russica (1710), Faszikel 3, v. 175b (19 Dezember 1710). Osmanlı maliye kayıtlarında geriye dönük olarak bu dönemi kasten (*der-sene 1123* [1711 Şubat-1712 Şubat]) Boğdan cizyesinden İsveç Kralı için aktarılan 8000 esedi gurus (1.280.000 akçe) gösterilmektedir, *BOA*, İE. HR [9] 890, Fi Gurre-i C[emaziye’l-ahir] 1124 (6 Temmuz 1712).

³⁴ Akdes Nimet Kurat, *Prut Seferi ve Barışı 1123 (1711)*, Ankara 1951.

Kantemir haliyle Osmanlı-Rus ateşkesinin ardından Boğdan'ı terk etmiş ve Rus tarafına iltica etmişti: Boğdan Voyvodalığı makamı bir kez daha boş kalmıştı.

3. Mavrokordatos'un Boğdan'da İkinci Hükümü (1712)

Kantemir'den sonra yeni voyvoda olarak tekrar Nikolaos Mavrokordatos seçilmiş ve 6 Ekim 1711'de eski makamı olan Boğdan Prenslığıne çağrılmıştı.³⁵ Ancak öyle gözüküyor ki bu yeniden atama karşılıksız gerçekleşmemiş, İstanbul'daki sadaret kaymakamı kendisini İstanbul'daki mahpusluğundan salıverip Boğdan'a yollamadan önce elli üç kiselik bir ödeme talep etmişti.³⁶ Aralık 1711'de, yani bir yıllık bir fasıladan sonra Nikolaos Mavrokordatos Yaş'taki makamına tekrar dönmüştü.

Prut Seferi sırasında Boğdan'da konuşlandırılmış olan İsveç-Leh-Kazak birliklerinin akıbeti hakkında net bilgiye sahip değiliz. Ancak, bir araya getirebildiğimiz bilgi parçacıkları uyarınca bu birlikler 1711 Şubat'ında Ruslara karşı askeri manevralar için kışlaklarını terk etmişler ve ardından da Tatarlara katılmışlardı. Sefer sona erdiğinde ise, yani 1711 Ağustos'unda Bender'e dönmüşler ve tekrar Boğdan taşrasındaki köyler etrafında genişçe bir alana yayılıp kışlamaya başlamışlardı.³⁷ Keza Osmanlı belgelerinde de bu askerlerin Turla Nehri boyunca kışlak kurdukları belirtilmiştir.³⁸

Mavrokordatos Boğdan'a geri döndüğünde XII. Karl'ı Bender'de, krala tâbî birlikleri de Lehistan sınırına kadar tüm Boğdan'a yayılmış bir halde bulmuştu.³⁹ 9 Aralık 1711'de Mavrokordatos geri dönüşünü İsveç ordugâhına yine aynı zarif tarzı ve yetkin Latincesiyle bildirip XII. Karl'a hizmetlerini ve iyi dileklerini sunmuştu. Ayrıca, gerek İstanbul'daki kapıkethüdası gerekse (hâlâ Divan Tercümanı olan) kardeşi Giannakis aracılığıyla öğreneceği dikkate değer gelişmelerden kralı haberdar edeceğine de söz vermişti.⁴⁰

Mavrokordatos'un İsveç ordugâhına yönelik iyi niyeti ne yazık ki 1712 boyunca sorun teşkil edecek olan İsveç-Leh-Kazak birlikleri yüzünden

³⁵ N. Iorga, *Acte și fragmente cu privire la istoria românilor adunate din depozitele de manuscrise ale Apusului*, Volumul 1, s. 332 (12 Ekim 1711, İstanbul).

³⁶ Hurmuzaki, *a.g.e.*, s. 461-462 (10 Ottobre 1711 da Costantinopoli). Osmanlı arşiv kayıtlarında Mavrokordatos'un (her birinde 500 guruş olmak üzere) 50 kise (4.000.000 akçe) ve belirsiz sayıda kürk ile *caize* bedelini ödediği yer almaktadır, *BOA*, TSMA.d 2353 (20 Muharrem 1124/ 28 Şubat 1712 ve devamı).

³⁷ Samuel E. Bring (Ed.), *a.g.e.*, s. 122-127. Seyyah de la Motraye de Kazak ve Leh birliklerinin, Osmanlı sipahisi ve Tatarlarla birlikte akınlara katılıp her gün ganimetle döndüklerini belirtmektedir, Aubry de la Motraye, *Voyages du Sr. A. de la Motraye, en Europe, Asie & Afrique, Tome II*, Lahey 1727, s. 15.

³⁸ Özü Valisi İsmail Paşa'ya giden hüküm, paşaya Turla boyunca kışlayan 3000 nefer Kazak süvarisini Boğdan ahalisine el uzatmaktan men etmesini emretmiştir, *BOA*, Mühimme Defteri [A.DVNSMHM.d] 119, s.61 (10-20 Aralık 1711).

³⁹ *Gazette*, 1712, 16 Janvier 1712, (De Hambourg, le 1 Janvier 1712) s. 25-27: "... Tous les avis de la frontière confirmoient que le Grand Visir avoir esté arresté & déposé; que le Roy de Suède & le Palatin de Kiowie continuoient leur séjour à Bender, & que leurs troupes avoient etendu leurs quartiers jusqu'aux frontières de la Podolie & de la Pokutie."

⁴⁰ Hurmuzaki, *a.g.e.*, s. 464 (9 Decembris 1711).

zedelenmekteydi. Yukarıda belirtildiği üzere İsveç ve müttetik kuvvetleri, Prut Seferi'nden sonra Boğdan taşrasına yayılmış olduklarından, bu yabancı birliklerin serkeş ve sorumsuz hareketleri yerel ahaliye sıkıntı yaşatmaktaydı.⁴¹ Bu dönemden Nikolaos Mavrocordatos'un kaleme al(dır)dığı bir mektupta, şu ifadelerle içinde bulunduğu durumu tasvir ettiğini görüyoruz:⁴²

(Yabancı askerler) zulüm ve kibir konusunda ölçüyü kaçırmış vaziyetler; zalimlikleri İskitleri (yani Tatarları) bile geride bırakır. Aslanlardan daha vahşi, kurtlardan daha doyumsuz ve akbabalardan bile daha aç gözlüler. Zavallı Boğdanlılara adeta savaş esiri gibi muamele ediyorlar; besi hayvanlarını, mallarını, eşyalarını, kadınlarını ve çoğu kez canlarını bile alıyorlar.

Her ne kadar Mavrokordatos'un biraz abartmış olabileceği ihtimalini akıldan çıkartmasak da, ciddi bir sorun yaşandığı muhakkaktı. Sorunu çözmek adına da İsveç hizmetinde çalışan Adam Briant isimli bir albay, Bender ve Yaş arasında iletişim tesis etmek için aracı olarak git-gel yapmaya başlamıştı.

Mavrokordatos ile Albay Briant arasında vuku bulan görüşmeler kapsamında Bender'deki İsveç kaçırlaryasına yazdığı erken tarihli mektuplarda, Boğdan Prensinin oldukça iddialı ve haklılığından yana ısrarcı olduğunu görüyoruz: İsveç'e tâbi Leh askerleri, ahalisinden zorla para gasp etmekteydi ve Kral XII. Karl'ın bu konuda adaleti sağlayıp şerefine yakışır hareket edeceğinden Mavrokordatos'un şüphesi yoktu.⁴³ Albay Briant'ın Yaş'ta giriştiği müzakerelerin ilk ayağında mesele netlik kazanmıştı; zira Albay Briant Boğdan Prensi'nin tutumunu detaylı olarak Bender'e aktarmıştır. Prensin iddiasına göre Leh askerleri için başında Boğdan memurlarının gösterdikleri yerlere ve kendi ceplerinden ödeme yapmak kaydıyla kışlamaya izin almışlardır. Ayrıca, kendilerine de zaten Prut Seferi sonrasında Osmanlı ordusunun bıraktığı erzak ve yem tayin edilmişti.⁴⁴ Yine de Leh birlikleri başlarına buyruk davranmaya devam ederek Boğdan taşrasını talan etmişlerdi. Ayrıca, Mavrokordatos her ne

⁴¹ Bu hususta şikayetler Divan'a ulaşmış gözükmektedir: *BOA*, A.DVNSMHH.d 119, s. 54: "Özi Valisi olub hâlâ Bender Muhafazı olan Vezir Mehmed Paşa'ya hüküm ki, Memalik-i mevrose olan Boğdan memleketinin hududu dahilinde olan re'aya, tevaif-i 'askeriyeden ve Tatar'dan ve sairlerden ve Lehlü ve İsveçlü ve Kazaklardan hilaf-ı şer'i-i şerif dahl ve rencide olduğuna kat'a rıza-yı hümayunum olmayub, her vechile himayet ve sıyanetleri ehemmi mühimmeden olmağın; imdi sen ki vezir-i müşarunileyhsin, işbu emr-i şerifim vusulünde Boğdan re'ayası tevaif-i 'askeriden ve Tatarlardan ve sairlerden ve Lehlü ve Kazak ve İsveçlüden hilaf-ı şer'i-i şerif kat'a bir ferde dahl ve rencide etdirilmeyüb, mattekaddümden olageldüğü üzere her vechile himayet ve sıyanetleriyle ihtimam-ı tamm olunmak babında ferman-ı 'alışânım sadr olunmuşdur, buyurdum. Fi Evahir-i [Ramaza]n [1]123 [1-10 Kasım 1711]."

⁴² D. Hatzopoulos, "Charles XII de Suède et Stanislas Leszcynski, roi de Pologne, dans les lettres de Nicolas Mavrocordatos", *Balkan Studies*, 36 (2), 1995, 235-245, s. 239

⁴³ Hurmuzaki, *a.g.e.*, s. 467 (4 Mart 1712).

⁴⁴ Bu noktayı Osmanlı dökümantasyonu da doğrular: Prut Seferi sonrası Kazaklar için 1000 baş sığır temin edilmesi Bender ve Özü'deki memurlar ile Boğdan Voyvodası'na emredilmişti, *BOA*, AE.SAMD.III, 6667, s. 2.

kadar XII. Karl'ın Leh birliklerini böyle hareketlerden men eden resmi emirler yollamış olduğunu görmekten memnun olmuşsa da,⁴⁵ kendisine iade-i itibar etmek adına İsveç Kralının askerlere herhangi bir ceza vermiş olmamasına içerlemişti.⁴⁶

Albay Briant'ın görüşmelerinin ikinci ayağında Mavrokordatos yaşadığı adaletsizliğin telafisi konusunda ısrar etmekteyse de, üslubu belirgin bir şekilde yumuşar: Briant'dan kibarca Bender'de kendi davasını gütmemesini ve İsveç Kralından kendisi hakkında olumsuz düşüncelere kapılmamasını, prensin rakiplerine ayağını kaydırmaları için malzeme vermemesini rica etmektedir.⁴⁷ Sonraki görüşmede ise Mavrokordatos, Leh birliklerinin en yetkili komutanının askerlerini Boğdan'a getirirken, kendisiyle görüşmeye tenezzül dahi etmediğinden şikâyet etmiştir. Leh komutan prensin talimat verdiği şekilde Yaş yakınlarına değil de, kendi keyfince Boğdan taşrasında birliklerine kışlak kurdurmuştu. Her hâlükârda Mavrokordatos, bu çekişme hususunda birileri Divan'da aleyhine şikâyet arz etse, veyahut durumu aktarmak için kendisi İstanbul'a bir adamını yollasa, zor duruma düşeceğinden ve bir kez daha azledileceğinden korkuyordu. Hal böyleyken eğer XII. Karl meseleyi çözmek istiyorsa, Mavrokordatos rica ediyordu ki kral Yaş'a prensin pek itimat etmediği Lehlileri değil de İsveçliler arasından birkaç kişiyi seçip göndermeli ve tahkikat başlatmalıydı.⁴⁸

Dördüncü görüşmede Prens Mavrokordatos tümüyle işbirliğine açık bir tavır sergilemiştir denebilir. Prens, Albay Briant'a belirttiğine göre Leh birliklerinin daha iyi muamele görmesi için emir göndermişti; ancak, Prut Seferi'nden beri Boğdan'ın kaynakları tüketilmiş olduğundan imkânları kısıtlıydı. Yine de Kral Hazretleri XII. Karl'ın hürmetine elinden geleni ardına koymayacaktı.⁴⁹ Görüşmelerin son ayağında (Nisan ortası 1712) görüyoruz ki Mavrokordatos'un çekindiği şekilde İstanbul yönetimi askerlerin kışlak problemini (iddia edildiği üzere) prensin düşmanlarının şikâyetleri sonucu öğrenmişti.⁵⁰ Artık Osmanlı merkezi bu işe el atmış ve askerlerin iâşe ve kışlak sistemine yeni bir şekil vermişti: Prens Mavrokordatos, Albay Briant'a tüm Tatar-Leh-Kazak birliklerinin serasker tarafından Bender'e çağrıldığını, ancak kendisinin de Divan'dan gelen emirler uyarınca Bender'e erzak göndereceğini belirtmişti.⁵¹ Özetle,

⁴⁵ Bu emirlere dair başka bir İsveç askerinin günlüğünde bilgi yer alır, J. H. Kochen, "J. H. v. Kochens dagbok," Quennerstedt (Ed.) *Karolinska Krigares Dagböcker, IV*, Lund 1908, 1-316, s. 132: "Martius D. 1 ... Samma skref h. hofcantzlärn til hospodaren i Jassi ock öfwersände til honom Kl. M:ts öpne ordres på latin til Grudzinsky, Öfw[erste] Urbanowitz ock Regement[arius] Rosogotsky, at de skulle holla god ordres wed deras underhafwande manskap, på det hospodaren intet widare motte hafwa orsak at klaga ödwer deras förhollande ock wäldsamhet".

⁴⁶ Hurmuzaki, *a.g.e.*, s. 473, 474 (10 Mart 1712).

⁴⁷ Hurmuzaki, *a.g.e.*, s. 475 (16 Mart 1712, Yaş).

⁴⁸ Hurmuzaki, *a.g.e.*, s. 481 (24 Mart 1712, Yaş).

⁴⁹ Hurmuzaki, *a.g.e.*, s. 485 (30 Mart 1712, Yaş).

⁵⁰ J. H. Kochen, *a.g.e.*, s. 142-143.

⁵¹ Hurmuzaki, *a.g.e.*, s. 489-492 (12 ve 14 Nisan 1712, Yaş).

Divan'ın en başta yapması gereken müdahale nihayet gelmiş ve sorun çözülmüştü.

Kral XII. Karl'ın uzayıp giden misafirliği de bu arada Osmanlı idaresi için sinir bozucu hâle gelmeye başlamıştı denebilir. Osmanlılar 1712 Bahar'ında, Rus askerlerinin Lehistan toprağını tümüyle tahliye etmesini ve böylece Kuzeye açılan yolların güvenli hâle gelmesinin ardından Kral Karl'ın Ağustos ayında geri dönüş yoluna çıkmasını önermişti. Bender Muhafızı İsmail Paşa, Kral XII. Karl'ı Lehistan içinden ülkesine götürecektir 8.000 askerlik bir muhafız birliğinin komutanı olarak atanmıştı bile.⁵² Hem Kırım Hanı hem de İsveç Kralı 17-18 Nisan tarihinde geri dönüş yolculuğu hakkında bilgilendirilmişse de,⁵³ XII. Karl özrünü isteyip, Rusların hâlâ kuvvetlerini tümüyle geri çekmemelerini sebep göstererek yola çıkmayı reddetmişti.⁵⁴ Aralık 1712'de, Sultan Ahmed kendisine yine yüklü bir meblağ para göndermiş ve kralın kesin surette Bender'i terk etmesi beklenir olmuştu.⁵⁵ XII. Karl Bender'deki ordugâhını terk etme tavsiyesini reddedince Osmanlı tavrı belki de o zamana kadarki en sert hâline bürünmüştü. Bender Valisi padişahın gelen bir emirle XII. Karl'ı ordugâhından gerekirse kaba kuvvetle çıkarma emri almıştı.⁵⁶ İsveç Kralı yine de fikrinden caymayıp, ikametgâhını tahkim etme yoluna gitmişti.⁵⁷

1 Şubat 1713'te cereyan eden gerilim, İsveç siyasi tarihinin *kalabalık(en)* olarak iyi bilinen bir kesitidir: İsveç Kralı cebren ikametgâhından çıkarılmış, tutsak alınmış ve yaklaşık iki yüz kişilik maiyetiyle Rus-Leh-Osmanlı hududundan uzakta kalan Edirne tarafına götürülmüştür.⁵⁸ Bu zor zamanda da Mavrokordatos her zamanki nezaketine bürünüp XII. Karl'a retorik olarak ihtiyaç duyduğu herhangi bir şey varsa sunmayı teklif etmiştir.⁵⁹ Yine de Kral XII. Karl'ın Edirne'de (ve sonra Dimetoka'da) mahpus edilmesiyle birlikte Mavrokordatos ile aralarındaki irtibat sona ermiş gözükmektedir. Kazak-Leh birlikleri ise Divan'dan Mavrokordatos'a gönderilen bir emir sonucu dağıtılmıştır.⁶⁰

⁵² 's *Gravenhaegse Courant*, 27.07.1712, (9 Juny uit Konstantinopolen).

⁵³ Willem Theyls, *Gedenk-Schriften, betreffende het Leeven van Karel de XII*, Leiden 1721, s. 84-92.

⁵⁴ *Gazette de Rotterdam*, Du Jeudi 14 Juillet 1712, (De Vienne le 29 Juin).

⁵⁵ Kochen, *a.g.e.*, s. 186 (29 Kasım 1712).

⁵⁶ Kochen, *a.g.e.*, s. 194-195 (29 Aralık 1712): "Utlåtandes sig Ismael Pascha at han tilkommande freddagen ärnade bryta up, wid hwilcket tilfällle schaus paschan sade, at om wij också intet wille gå wår wäg, så skulle de låta bränna up alla wåre huuss."

⁵⁷ N. Jorga (ed.), *Storia del Soggiorno di Carlo XII in Turchia, scritta da suo primo Interprete Alessandro Amira*, Bükreş 1905, s. 46-47.

⁵⁸ *Oprechte Haerlemse Dingsdaegse Courant*, No.34, Den 22 Augusti 1713: Duytlant en d'aengrenzende Rijcken (Weenen den 9 Augusti).

⁵⁹ Hurmuzaki, *a.g.e.*, s. 510 (10 Nisan 1712, Yaş).

⁶⁰ N. Jorga (Ed.), *Storia del Soggiorno di Carlo XII in Turchia...*, s. 82-87.

Şekil 1: 1711 Senesi Bender Karşısında İsveç Ordugâhı
(Kaynak: İsveç Devlet Arşivi, Harp Arşivi - Sveriges Krig, SE/KrA/0425/12/115)

Sonuç

XII. Karl 1714'te, yani yaklaşık beş yıllık Osmanlı ilticasından sonra Kuzey Almanya'daki İsveç topraklarına varmıştı. Genel bağlamda kralın Osmanlı günlerine huzursuz bir değişimin damga vurduğunu söylemek yersiz olmaz. XII. Karl öncelikle Osmanlı Sultanı III. Ahmed'in şerefli bir misafiri olmuş, ancak Prut Seferi'nin akabinde ise inatçı ve istenmeyen bir sorumluluk haline gelmişti. 1713 yılının başında ise XII. Karl ev sahiplerinin iradesine boyun eğmekten başka çaresi olmayan bir mahpusa dönüşmüştü.

Bu dönemde Boğdan Voyvodalığı'nın kaderi de doğrudan İsveç Kralının merkezinde yer aldığı gelişmelerce şekillenmişti. Öncelikle, Boğdan Prensi Racovica kendi toprağı içinde İsveç'e tâbî askerler katledildiği için görevinden alınmıştı. Ardından Prens Mavrokordatos, XII. Karl'ın düşmanlarına yardım ettiği *düşünüldüğü* için voyvodalıktan azledilirken, Prens Dimitri Kantemir gerçekten yardım ettiği için voyvodalığı sona ermişti. Kısacası Boğdan Prenslığı Kral XII. Karl'ın Bender'e varışından sonra (ve bununla ilgili olaylar çerçevesinde) üç defa el değiştirmişti.

Prens Mavrokordatos ve XII. Karl'ın ilişkisini iki açıdan değerlendirebiliriz. Bunlardan ilki nominal olandır: Mavrokordatos'un İsveç Kralına hitaben kaleme alınan mektuplarındaki kibar ve retorik tavrı sorunsuz bir rabıtaya işaret eder. Kibar, zarif ve mütevazı bir tonla yazılan bu mektuplar Mavrokordatos'un sadakat ve yardım taahhütleriyle bezelidir. Ancak, prensin gerçek tavrını bu nominal göstergeler değil de, şu ikinci açı daha iyi anlatmaktadır: Boğdan Voyvodalığı'nın arazisine, XII. Karl'ın peşi sıra gelen ve voyvodanın talimatlarına uymayan Leh ve Kazak askerleri yerleşmişti. Ayrıca Mavrokordatos prensliğini İsveç Kralı taraftarlarının başını çektiği Rus karşıtı propaganda yüzünden (haklı ya da haksız) bir defa kaybetmişti. Bu durumda İsveç Kralının Bender'e ilticası süresince Mavrokordatos'un Boğdan'daki voyvodalığını, gerek topraklarına dolup taşmış olan yabancı askerler gerekse prensin kendi başına gelenler hasebiyle İsveçlilere karşı duymuş olduğu rahatsızlık tanımlamıştır.

KAYNAKLAR

1. Dönemdaş Malzeme

1.a.Arşiv Kaynakları

OeStA (*Avusturya Devlet Arşivleri*)

-HHSStA (*Haus- Hof- und Staatsarchiv*): Russland I, 21 Russica (1710), Faszikel 1.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (BOA)

- Ali Emiri Tasnifi (AE), Sultan Ahmed III: 112-11066; 66-6667.

- Cevdet Tasnifi (C): MTZ, 7-303; HR, 71-3505.

- İbnülemin Tasnifi (İE): HR [9] 890; [9] 892.

- Mühimme Defterleri (A.DVNSMHM.d): 119.
- Topkapı Sarayı Defterleri (TSMA.d): 2353.
- (Atik) Şikayet Defterleri (A.DVNSŞKT.d): 58.

1.b.Gazeteler

- Gazette* (Renaudot), 1709, 1710, 1712.
- Gazette de Rotterdam*, 1712.
- Oprechte Haerlemse Dingsdaegse Courant*, 1713.
- Oprechte Haerlemsche Donderdaegse Courant*, 1710.
- 's *Gravenhaegse Courant*, 1712.

2. Telif Eserler ve Neşredilmiş Kaynaklar

BRING, Samuel E. (Ed.), *E. H. Weismantells Dagbok 1709-1714*, Kungl. Boktryckeriet ve P. A. Norstedt & Söner, Stockholm 1928.

GEZER, Ömer, *Kale ve Nefer: Habsburg Serhaddinde Osmanlı Askeri Gücü (1699-1715)*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2020.

HATZOPOULOS, D., “Charles XII de Suède et Stanislas Leszcynski, roi de Pologne, dans les lettres de Nicolas Mavrocordatos”, *Balkan Studies*, 36 (2), 1995, ss. 235-245.

HUBATSCH, Walter, *Das Zeitalter des Absolutismus 1600-1789*, Westermann Verlag, Braunschweig 1975.

HURMUZAKI, Eudoxiu (Ed.), *Documente privitoare la Istoria Românilor: Volumul IX, Partea I (1650-1747)*, Bükreş 1897.

IORGA, N., *Acte și fragmente cu privire la istoria românilor adunate din depozitele de manuscrise ale Apusului, Volumul 1*, Imprimeria Statului, Bükreş, 1895.

IORGA, N., (Ed.), *Storia del Soggiorno di Carlo XII in Turchia, scritta da suo primo Interprete Alessandro Amira*, Bükreş 1905.

IORGA, N., *Scrisori Domnești din Arhivele dela Stockholm*, Cultura Nationala, Bükreş 1929.

JARRING, Gunnar, “Fredrik R Martin”, *Svensk Biografiskt Lexikon, II, B. 25*, ss. 1985-1987.

JENSEN, Alfred, *Mazepa: historiska bilder från Ukraina och Karl XII: s dagar*, Gleerups Förlag, Lund 1909.

KARLSSON, Åsa, “Karl XII”, *Karolinska förbundets årsbok, 2003*, ss. 32-65.

KOCHEN, J. H., “J. H. v. Kochens dagbok,” in Quennerstedt (Ed.) *Karolinska Krigares Dagböcker, IV*, Berlingska Boktryckeriet, Lund, 1908, ss. 1-316.

KURAT, Akdes Nimet, *İsveç Kralı XII. Karl'ın Türkiye'de Kalışı ve Bu Sıralarda Osmanlı İmparatorluğu*, AÜ Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Enstitüsü, İstanbul 1943.

KURAT, Akdes Nimet, *Prut Seferi ve Barışı 1123 (1711)*, C: 1, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1951.

MEIDEN, G. W. van der. *Rivalen in roem: Peter de Grote & Karel XII*, de Bataafsche Leeuw, Amsterdam 1996.

MOTRAYE, Aubry de la, *Voyages du Sr. A. de la Motraye, en Europe, Asie & Afrique, Tome II*, T. Johnson & J. van Duren, Lahey 1727.

NILSON, Sven A., "De svensk-turkiska förbindelserna före Poltava", *Scandia*, 22 (2), 1953, ss. 113-163.

STILLE, A., "Karl XII och Porten 1709-1714", Samuel Bring (Ed.), *Karl XII till 200-Årsdagen av Hans Död*, P. A. Norstedt & Söners Förlag, Stockholm 1918, ss. 339-412.

STURDZA, A., *L'Europe orientale et le role historique des Maurocordato 1660-1832*, Librairie Plon, Paris 1913.

THEYLS, Willem, *Gedenk-Schriften, betreffende het Leeven van Karel de XII*, Joh. du Vivie, Leiden 1721.

TOPAL, Mehmet, *Silahdâr Fındıklı Mehmed Ağa, Nusretnâme Tahlil ve Metin (1106-1133/1695-1721)*, Marmara Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2001.

WEDUWEN, Arthur der, *Dutch and Flemish Newspapers of the Seventeenth Century, 1618–1700 Volume 1*, Brill, Leiden-Boston 2017.